

רֵאָה אֶת בְּרִנְשֵׁי הָאֵשׁ יוֹשְׁבִים שָׁם בְּאוֹוִיר

שמונה שירים

מאנגלית: עופרה עופר אורן

ג'רארד מנלי הופקינס נולד ב־1841 בסטרטפורד שבאסקס למשפחה אנגלית דתית, והיה הבכור בין תשעה ילדים. בגיל 19 החל ללמוד באוקספורד, שם הצטיין בלימודי יוונית. באותה עת פגש את חברי "תנועת אוקספורד", שחשו זיקה אל הכנסייה הקתולית בתגובה לחומרות הוויקטוריאנית. הופקינס תר אחרי יופי, שנקשר בתודעתו עם הדת. החיפוש השתקף בשירים שהחל לכתוב.

הוא התרחק מהכנסייה האנגליקנית של הוריו, וב־1866 המיר את דתו לקתוליות. אין ראיות כתובות לתהליך שעבר ולמאבקים הנפשיים שחווה מן הסתם, שכן רוב המכתבים שכתב באותן שנים נעלמו. אין ספק שהוריו נפגעו מדרכו החדשה. ידידו מאותה תקופה העיד שהופקינס התקשה לקרוא את המכתבים ששלחו לו והתייסר מהם.

חרף הקושי נקט הופקינס צעד הרה גורל: הוא עזב את אוקספורד והצטרף למסדר הישועי של הכנסייה הקתולית. ב־1877 הוסמך לכמורה. חברי המסדר הישועי מתמסרים לחיים נוקשים של סיגוף, צייתנות, עוני וטוהר. הם מנהלים רשת של בתי ספר מיסיונריים רבי השפעה ומטפחים אותם. חברי המסדר נתבעים לטוהר רוחני ולנאמנות מעל לכול. גם הופקינס התחייב לחיים של טוהר, דלות ונאמנות. הוא הקדיש את עצמו, בגוף ובנפש, למסדר, שקבע את אורחות חיי היומיום שלו וגם את תחומי העניין האינטלקטואלי שבהם הורשה לעסוק. בתקופת ההכשרה צונזרו המכתבים שכתב ואלה שקיבל, וכדי לקיים פעילות שלא נקבעה מראש נאלץ לבקש רשות. את כל אלה קיבל על עצמו מרצונו החופשי. הוא הושבע רק אחרי שנקבע כי ספקותיו התפוגגו. אכן, בהמשך חייו הביע לא פעם תחושות של אי־נחת בשל המגבלות שהוטלו עליו, אך ציית תמיד, ומעולם לא הטיל ספק קל שבקלים במחויבותו המוחלטת למסדר.

אחרי שהוסמך לכמורה נשלח הופקינס לפעול ככומר בקהילות שונות באנגליה ובסקוטלנד. הצדדים המעשיים של חיי הכמורה הטרידו אותו, והעליבות והכיעור של הערים שבהן פעל דיכאו אותו. את ליברפול כינה "עיר שאין בה מוזה", ובזמן אחר כתב – "המוזה שלי שפופה בשפילד שטופת העשן". הוא התקשה ליישב בין הדחף שלו לכתוב, "לשרת את המוזה", והצורך לעבוד את האל. ב־1868, כשהצטרף למסדר, שרף את כל שיריו, אבל חזר לכתיבה אחרי שחמש נזירות פרנציסקניות, שנאלצו לגלות מגרמניה על סיפונה של האונייה "דויטשלנד", טבעו ביחד אתה, בשפך של נהר התמזה. "הייתי רוצה לכתוב על כך", גילה את אוזנו של אחד הממונים עליו, והלה עודד אותו להתחיל במלאכה. אחרי הפואמה "דויטשלנד" המשיך לכתוב, אבל התייסר כל העת כי חש שהשירה מנוגדת למצפונו הדתי.

במשך שנה שלמה בלם אותה, אבל אז פרצו ממנו כמה מהשירים שבהם הוא מפאר, בהתפעלות אקסטטית, את יופיו של הטבע, המגלם את גדולתו של האל. בין השירים שכתב באותה שנה היו "ליל כוכבים", "הגדולה של האל", ו"יופי מנומר", המתורגמים כאן. בשיר "הצפצפות של בינזי" ביכה הופקינס את ההרס, מעשה ידיו של האדם.

אחרי שתיים-עשרה שנות פעילות ככומר התמנה הופקינס לפרופסור ליוונית באוניברסיטה המלכותית של דבלין. הלימודים הקלאסיים, לימודי העברית, התיאולוגיה והפילוסופיה, שימחו אותו, אם כי כמורה לא הצליח במיוחד. לא פעם התלונן באוזני ידידים על המונוטוניות והשעמום שחש כשנאלץ לבדוק מבחנים. "זאת עבודה הורגת", כתב כשנה לפני מותו.

את המשורר שבו ניסה הופקינס להכחיש, אבל המוזה גברה עליו ואילצה אותו לכתוב. ידידיו הפצירו בו שירשה להם לפרסם את שיריו, אך הוא סירב בתוקף.

רק אחרי מותו החל אחד מהם, רוברט ברידג'ס, לפרסם את שירי הופקינס באנתולוגיות. ב־1918, כמעט שלושים שנה אחרי מותו, ראה אור ספר שכלל את כל שיריו. נדרש זמן עד שציבור הקוראים למד לאהוב את השירים, ומאז שנות ה־30 הם זוכים להערכה, מוניטין והתפעלות. רבים סבורים שהופקינס הוא גדול המשוררים בני התקופה הוויקטוריאנית. כתיבתו מתאפיינת ומצטיינת במוזיקליות רבה. באחד ממכתביו הדגיש הופקינס כי את שיריו יש לקרוא "עם האוזן", ורצוי – בקול.

אל שיריו של הופקינס התוודעתי בלונדון, בסוף שנות ה־60: נערה ישראלית גולה-מאונס בבית ספר יהודי אנגלי, שהגעתי אליו בתחילת כיתה י' עם ידע דל באנגלית וצורך עמוק להשתלב בתחום היחיד שהייתה לו משמעות מבחינתי – לימודי ספרות: "סיפורי קנטרברי" באנגלית-הביניים של צ'וסר, "אותלו" באנגלית של שקספיר, ולצדם גם וירג'יניה וולף, ג'יימס ג'ויס ומשוררי שנות ה־30.

את "יופי מנומר", השיר הראשון של הופקינס שקראתי, מצאתי בספרייה של בית הספר, שאליה נשלחנו תכופות ללימוד עצמי ולכתיבת עבודות רחבות היקף. הצלילות של השיר, האליטרציות, המוזיקה האקסטטית שבקעה מתוכו, נהפכו מבחינתי לדגם שעל פיו נבחנו שירים: מי עוד מתעלה אל כתיבתו של הופקינס? מי עוד מתקרב אל יפי הבעתו? כשהחלטתי לנסות לנכס אותו לעצמי – שהרי, כפי שכתב קובי מידן במסה שלו בהו! 17 – תרגומם של שירים מתקרב לקביעת בעלות מסוימת עליהם – שמחתי על ספר השירים שלו, שנמצא על מדף ספרי השירה בביתי: ספר ששאלתי אז, בסוף שנות ה־60, מהספרייה של בית הספר, ונקשרתי אליו כל כך עד שהחלטתי שמקומו עמי, ולא החזרתי אותו, כנדרש. כמה הופתעתי להיזכר שהנערה היא שהייתי, בת ה־16 או ה־17, "חרשה" את השירים כמי שמתכוננת כבר אז לתרגם אותם לעברית. מילים בשיר "הצפצפות של בינזי", למשל, רצופות חלופות: "חטוב, חצוב, קצץ, כרות, סתת, פסול, חקוק, עמול קשה" משורבטות בקצה הדף בעיפרון גם חלופות כמו "חלק, נוצץ, צבוע, מחליק לשון", "עוקץ, חודר, דוקר" וכן הלאה... האתגר התרגומי היה, כמובן, לשמר לא רק את תוכנם של השירים הללו, אלא גם משהו מהמוזיקה שלהם.

לפני כעשור ראה אור תרגומו של שמעון זנדבנק לשירי הופקינס, בספר שנקרא "הלב, לב הרים לו" (הוצאת אבן חושן, 2008). אני מאמינה כי משורר גדול כהופקינס ראוי לכמה תרגומים בעברית.

הַלֵּל לֵאל עַל כָּל מָה שֶׁעָקַד
עַל שְׁלֶכֶת עֲרֻמוֹנִים לוֹחֶשֶׁת אֵשׁ וּכְנֶנֶף פָּרוּשׁ
עַל רִקִּיעַ כְּפָרָה מְנַמְרָה וְרֵב גֶּוֹן,
בְּרֵד טְרוּטָה שׁוֹחָה בְּכֶתֶמי וָרֵד,
נוֹף מְנַקֵּד וּמְטֵלָא – מְקַפֵּל, מְפַלֵּחַ, חָרוּשׁ;
וְכָל הָרוּחוֹת מְהַלְכוֹת, חֲבֵל, בְּלוּם, מְכֻוֵּן;
עַל דָּבָר מוֹזֵר, נָדִיר, שׁוֹנֶה, אַחֵר
כָּל מָה שֶׁמְתוֹק, מֵר; מְהִיר, מְתוּן; רוֹשֵׁף, כָּבוּשׁ;
עִם מְנֻמָּשׁ, הֶפְכֵּפֶף (מִי יָדַע הִיאָהּ?)
הוּא הוֹרָה שִׁיפִּיו מַעֲבֵר לַעֲוִיבֵר,
יִתְבָּרֵךְ.

1877

הגדולה של האל

הַתֵּבֵל כֹּה גְדוּשָׁה בְּגִדְלָה שֶׁל הָאֵל,
שֶׁכֶּמוֹ זִיק מִבְּרוֹל־מְרַקֵּעַ צֶץ, מוֹאֵר,
אֲבָל אֵיךְ, אִם הוּדוֹ מִפְּנֵה כֶּמוֹ יִצְהָר,
לֹא כָלֵם מְצִיִּתִּים לַמָּטָה הַגּוֹאֵל?
דוֹר וָדוֹר רַק רָמַס, וְרָמַס וְרָמַס,
וְהַכֵּל מְרַבֵּב וּמְכַתֵּם מַעֲמֵל,
וְהַכֵּל מְרַפֵּשׁ, מַעֲפֵשׁ, מַעֲרַפֵּל,
בְּעֶפֶר שֶׁנִּחְשַׁף הָאָדָם כָּבֵר לֹא חָשׁ.
אֵךְ הַטֵּבַע אֵינוֹ מִתְמַצֵּה לַעֲוִלָם,
בְּעֶמְקָם שֶׁל דְּבָרִים יֵשׁ טְרִיּוֹת מִיִּטְיָבָה,
וְלִכֵּן כִּשְׁהָאוֹר נִעְלָם בְּשֹׁחַר יָם
עִם כָּל שֹׁחַר הוּא קָם מִמְּזוֹרָח וְשׁוֹב בָּא,
כִּי אִזּוֹ רוּחַ הַקֹּדֶשׁ מַעֲלֵל לַעֲוִלָם
מִשְׁתוֹפֵף בְּכֻנְפָּיו, וְחֻזְהוּ הַחֶם.

1877

הבז

הבִּקֵּר תַּפְסָתִי בְּמַעוּפּוֹ אֶת בּוֹהֶבֶקְר, הַנָּסִיךְ הַשְּׁלוּחַ
שֶׁל מַלְכוּת הַשָּׁחַר הַנֶּרֶד מְקַנְקוֹ, דוֹהֵר בְּחֻדוֹ
עַל אֲדוּוֹת הָאֵוִיר הַיַּצִּיב הַחֹלְפוֹת מִתַּחְתָּיו,
עַף גְּבוּהָ, מוֹשֵׁךְ בְּכַח אֶת רֶסֶן הַרוּחַ
וְאֵז שֶׁב שׁוֹב, נוֹשֵׁב, נֶעַ, נָד, דוֹאָה, בְּלִי לָנוּחַ
גּוֹלֵשׁ, גּוֹעֵשׁ, שׁוֹטֵף, מַחְלִיק עַל מָה שֶׁלְּרִגְלָיו,
לְבִי נִסְתָּר כְּשֶׁהוּא הוֹדֵף אֶת הַמָּשָׁב הָרֵב,
רוֹטט אֶל מַעוֹף הַצֶּפּוֹר, אֶל מְרוֹת מוֹסְרוֹתָיו!

פָּרָא פְּרוּעַ, הֶדֶר מִפֶּאֶר מִתֵּמֵר בְּךָ כָּאֵן
כְּשֶׁאֲתָה נִרְתָּם, רוֹשֵׁף אֵשׁ, נֹאֵה פִי אֶלֶף
מוֹנִים, אֲבִירִי, וּפִי כְּמָה יוֹתֵר מִסְכָּן!
אֵךְ אֵין תִּמָּה: נִצְנוֹץ הַחֲרִישׁ אַחֲרֵי שְׁלֶף
וּתְכֵלֶת הָרֶשֶׁף שֶׁל גִּיץ אֲרֻגָּן
מִתְנַפְּצִים וְנוֹפְלִים בְּזָהָב הַנִּחְשָׁף.

1877

אביב

מָה עוֹד יָפָה כְּמוֹ יוֹם אֲבִיב נָקִי,
כְּשֶׁצִּמְח עֲסִיסִי וּמִלְבֵּלֵב,
בִּיצֵי קִיכְלִי גּוֹנְזוֹת מַחֲסֶה שְׁלוֹ,
וְהֵד קְרִיאוֹת כּוֹרֵתִים נִשְׁטָף, מְקִים
צִלִּילִים שֶׁל שִׁיר, מְכִים כְּמוֹ בְּרָקִים;
עֲלִים שְׁקוּפִים כְּשֶׁעֵץ אָגַס מִבִּיא
אֶת תֵּכֵל כּוֹחַ הָרֶךְ שֶׁבְּאֵוִיר,
וּבְמֶרְחָב רָצִים טְלָאִים רַפִּים.

מָה כָּל הַצּוּף וְכָל אוֹתָהּ שִׁמְחָה?
זֶה מִתֵּק אֲדָמָה שְׂכָף הַתְּחִיל,
גֵּן יַעֲדוֹ, קֶחַ, קִבֵּל עַד שִׁנְמָחָה,
לְפָנֵי הַחֲטָא, וַיֵּשׁוּ שֶׁהִנְחִיל
אֶת תֵּם הַלֵּב לְיֵלֵד שְׂבָכָה,
בֶּן הַבְּתוּלָה שֶׁנִּצְחָן הַכִּין.

1877

עצי הצפצפה בבינזי

נכרתו, 1879

את השמש כבשתם, עצי צפצפה אהובים,
כשנסתה לפזז מכלובים של עלים ואויר.
כרותים, כרותים, כלכם כרותים,
בטור טרי אתם נוטים
אפלו אחד לא נצל
לא צל מנדנד, מטלטל, מסנדל,
שנשא על כנף רוח, צלל על גדה,
ששחה, ששקע, על כר דשא דאה.

לו רק ידענו מה קורה
כשאחד מאתנו כורת
את הירק הפורה!
הן הארץ רכה,
רכה, ענגה,
כמו גלגל העין חלקה,
שוב לא תראה אם תדקר ממגע,
ומי שמשכיל אותה
– מחסל אותה,
ומי שמניח לנוף להקטע
מונע את היפי שהיה כאן.
תריסר או מנין, רק תריסר או מנין
חבטות של חרבן,
על יפעת המראה,
יפעת כפריות המראה,
כפריות המראה, כפריות המראה,
יפעת כפריות המראה.

1879

ליל כוכבים

הבט בכוכבים! ראה, רקיע יש מעל!
ראה את ברנשי האש יושבים שם באויר!
ופרוורים של בהק, עגולי מגדל שביט,
ויהלום האור הולם, באפלה טבל.
על דשא פז קר וקודר וזהב מתך מוטל,
הצפצפות באור כסוף שאת הליל מבעיר
פתיני יונים צפות מעל הכפר ביעף
מבהיל,
אכן, הכל נרכש תמיד, לכל כאן פרס נתן.

אם כן – רק קנה – אך מה? – תפלה,
צדקה, ברכה, שבועה,
ראה, ראה: אביביות שעל ענפי מטע!
ראה! נצת ניסן, המופיעה על ערבה!
הנה אסם סגור המשכן שם בקרבו
את אלמות האור של החתן אשר יבוא,
ביתם של ישו ואמו שקדשתו רבה.

1879

אִינוֹרְסֵייד

הַנֶּהָר הַשׁוֹעֵט – כָּלוּ חוּם וְשֹׁחַרְחַר,
עַל גֵּב סֵלַע נִתֵּן, וְשֹׁאֵג וְדֹהַר,
בְּנִקְיָקִים עוֹד סָרַק אֶת צִמְרוֹ הַנִּתָּן,
וּבִתְלֵם נָפַל לְאַגֵּם, נֶאֱחָזוּ.

בְּמִגְבַּעַת שֶׁל רוּחַ וְקֶצֶף מְצֵהָב,
מִתְנַפֵּף, מִתְקַמֵּט, וְכָלוּ רַחֲשׁ רַב
בְּבִרְכָּה אֶפְלָה שֶׁסִּבְּרָה כֹּה נִזְעָף,
וְאֶת כֶּף הַיָּאוּשׁ הוּא מְקִיף כְּנִטְרָף,

הוּא שְׁטוּף טַל, וּבִטּוֹל כָּל כָּלוּ מְנַקֵּד,
בְּקִמְרוֹן הַמִּישׁוֹר שֶׁם הַפֶּלֶג נִפְרָד,
בְּתוֹךְ סִבֵּן שֶׁל שָׂרָף וְאַבְרֶשׁ מִפְתָּל,
בְּעֶפֶר מְעֻשָּׁן – שֶׁמִּגְחַל הוֹטַל.

מָה הָיָה לוֹ כָּל זֶה כִּבְר הָיָה נֶאֱבַד,
לוֹ נִשְׁלַל כָּל הַלַּח, הַפְּרוּעַ, לְעַד?
אֲנֵא תֵּן שִׁישְׁרֵד הַפְּרוּעַ, הַלַּח,
שִׁיחִיָּה הַצּוֹמָחַ, הֶבֶר שִׁיפְרָח.

1881

העת שעת דמדומים*

הזמן כלו – שעת דמדומים, ראה, אורו נקלש,
הזמן הוא חרף, התבונן איך היקום נפרם.
כלה הזמן, והוא קמל ככל שסב עולם,
זחיחות מחיל ככל שהאדם בשבר חש.

אני – ידי קצרו, לא אתפאר בהצלחה,
הפל הרוס גם פה, גם שם, ההצלה כשלה,
כשצו נדיר אראה אוֹבד, מיד בהתחלה.
את פני המות אקדם, השכחה ברוכה.

אך: מה נותר? יש עוד עולם אשר טמון עמק,
שם נפטר מדרקונים, החטא שם לא יחמק,
שם רצונך יהיה החק לטוב הממלכה.

* סבורים כי זהו שירו האחרון של הופקינס: סונטה שלא הושלמה, אם כי לא נקבע התאריך שבו נכתב.